

Др Андреја Катанчевић*

ДА ЛИ СУ САСИ ИМАЛИ ПРИВИЛЕГИЈЕ У МЕШОВИТИМ СПОРОВИМА У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ?

Према сведочењима савременика, средњовековни српски краљеви дугују своје богатство и моћ бројним рудницима метала који су постојали у њиховој држави. Вађење руде метала у Србији се везује за долазак Саса, рудара немачког порекла. Саси су у средњовековној Европи били народ рударских стручњака, који је радио у рудницима далеко ван своје постојбине Саксоније. Они су се том уносном привредном делатношћу бавили и у Чешкој, Угарској (у данашњој Словачкој и у Ерделу), Босни, али и у Србији. Њихов долазак се традиционално везује за владавину краља Стефана Уроша I (1234–1276).

Иако нису сачувани извори који би то директно потврдили, сматра се да су римокатолицима Сасима приликом доласка у православну Србију морале бити дате одређене привилегије, као што су самоуправа, слобода вероисповедања, рударске концесије. Међу тим привилегијама се често наводе и судске, а посебно право Саса на мешовити суд или мешовиту пороту у спору са припадницима друге етничке скупине.

Рад покушава да преиспита ову последњу тезу кроз историјски метод и језичко, системско и историјско тумачење извора, пре свих повеља српских краљева издатих Дубровнику, Душановог законика и Законика о рудницима деспота Стефана Лазаревића.

Кључне речи: *Саси. – Средњовековно српско право. – Порота. – Средњовековно судство. – Душанов законик.*

* Аутор је доцент Правног факултета Универзитета у Београду, *andreja.katancevic@gmail.com*.

1. УВОД

„...поче краљ Стефан настојати да повећа своје приходе и царине. У ту сврху посла у Немачку људе да му доведу Немце веште у копању злата, сребра и других ковина. И тако, благодарећи многим рудницима које му ови отворише, порасте веома његово благо и постаде врло богат. Ово нису умели његови претходници, па су живели припросто, не бринући се за сакупљање блага и стицање новца.“¹

Ове речи потичу од Мавра Орбинија, из његове књиге „Краљевство Словена“ (у оригиналу „*Il regno degli Slavi*“), објављене 1601. године. Представљају једини извор о томе да је краљ Стефан (Урош I) *позвао* Сасе рударе да дођу у Србију. Иако се Саси срећу у изворима на територији Србије почевши од времена његове владавине², не постоји ни један други извор који би потврдио да их је овај краљ позвао.

Иако у изворима нема изричитог помена да су Саси у средњовековној Србији имали одређене привилегије, у литератури се често тврди да су оне постојале. Верује се да су међу осталим привилегијама биле и судске. Те наводне судске привилегије су биле двојачке. Прво, Саси су наводно имали посебно аутономно судство.³ Друго, они су, како неки писци тврде, имали право слично Дубровчанима, да им у споровима са лицима која нису припадала њиховој етничкој групи суди мешовити суд или мешовита порота пред српским судом.⁴ У случају мешовитог суда један судија би био Сас, а други би припадао

¹ Мавро Орбини, *Краљевство Словена* (прев. Здравко Шундрица), Београд 1968, 93. У оригиналу овај одломак гласи: „...cominciò Rè Stefano attendere all' aumento delle sue rendite, & gabelle. Onde mandò in Alemagna à levare alcuni Tedeschi, periti à cavare di terra oro, argento, & altri metalli. Et così con molte cave, che da detti fece fare accrebbe molto il suo tesoro, & divenne ricchissimo. La qual cosa non seppero fare li suoi predecessori, che vivevano semplicemente, nè si curavano di raccorre i tesori, et ammassare i denari.“ <https://archive.org/stream/ilregnodeglislav00orbi#page/252/mode/2up>, 9. април 2015.

² М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни I део*, Београд 1955, 1–2.

³ Сима Ћирковић, „Саси“, *Лексикон српског средњег века* (ур. С. Ћирковић, Р. Михаљчић), Београд 1999, 649.

⁴ Зоран Мирковић, *Суђење и судије у Србији од XIII до XV века (докторска расправа)*, Београд 2002, 175–176; Биљана Марковић, „Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића“, *Споменик одељења друштвених наука* 24/1985, 30–31; С. Ћирковић (1999), 649; Ђорђе Бубало, *Душанов законик*, Београд 2010, 195, 208; Александар Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*, Београд 1980, 277–278; А. Соловјев, *Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, Скопље 1928, 209, фн. 2; Константин Јиречек, Јован Радонић, *Историја Срба 2*, Београд 1988, 126 и 142; Ружа Ћук, „Долазак Саса и успон Брскова“, *Старо српско рударство*, Београд – Нови Сад 2002, 22; Срђан Шаркић, „Може ли се говорити о

етничкој групи друге странке у спору. У случају пороте, по половина поротника би била из етничке групе сваке од странака.

Иако се често заступа, оваква слика саских судских привилегија није несумњива. Наиме, не постоји нити један једини извор који недвосмислено потврђује овакву привилегију, а до закључака о њеном постојању се дошло тумачењем по аналогiji неких одредаба Душановог законика и владарских повеља издатих Дубровнику. То тумачење би могло бити спорно. Рад ће покушати да анализира ове и друге расположиве изворе и да још једном провери тврдњу о постојању саске привилегије на паритетни састав суда и пороте.

Бројна отворена питања у науци у вези са судством, уређењем градова и рударске производње неће бити обрађивана јер је обим рада неподесан за то. Из истих разлога ни Саско аутономно судство неће бити посебно разматрано на овом месту.

2. ПОВЕЉЕ ИЗДАТЕ ДУБРОВНИКУ

Повеље српских владара издате Дубровнику су вредан извор за проучавање српске средњовековне историје. Оне су незамењиве када се ради о проучавању српског средњовековног судства. Повеље сведоче о постојању мешовитог суда за спорове између Дубровчана и Срба, а касније о постојању мешовите пороте у тим случајевима.⁵ У неким од повеља се посебно наглашава да Дубровчани имају иста права у случају спора са Србима као и у случају спора са Сасима.

Прва у низу тих повеља је повеља краља Стефана Дечанског (1321–1331). У њој се каже:

II. Да имь нѣ оудаве оу комь годѣ дльгоу, лише соудомь да се ништоу, да је едньь Срблннь а друґи Доуѣровчаниннь.

III. Ако воуде пра съ Сасиномь, да воуде едньь Сасинь а друґи Доуѣровчаниннь, прѣдѣ теми да се расправали.⁶

заштити животне средине у средњовековној Србији?“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2014, 48.

⁵ О овој теми више у новијој литератури вид. З. Мирковић, 188–215.

⁶ Стојан Новаковић, *Законски споменици српских држава средњега века*, Београд 1912, 160. Повељу је Новаковић приписивао краљу Милутину и датирао је у годину 1302. *Ibid.* Ћирковић је доказао да је реч о повељи Милутиновог сина, Стефана Дечанског. С. Ћирковић, „Повеља краља Стефана Уроша III Дечанског Дубровчанима из 1321. године“, *Стари српски архив*, 5/2006, 45–47. Нина Кршљанин, *Српске средњовековне повеље као извор Душановог законика (докторска дисертација)*, Београд 2013, 402, фн. 1483.

У повељи цара Душана Дубровнику од 20. септембра 1349. се помиње право Дубровчана, који се називају Латини, на паритетни састав пороте у случају спора са Србима, али не и у случају спора са Сасима:

И кѣди прии Латининь Грѣбина, да да Латининь Грѣбиноу половиноу Латинь а половиноу Грѣбель сведоке; такожде и Грѣбинь када прии Латинина, да моу дае сведоке половиноу Грѣбель а половиноу Латинь по законуоу, како соу имали оу родителѣ и оу прародителѣ царства ми, светаго крѣла.⁷

Исту формулацију садржи и повеља цара Уроша Дубровнику од 25. априла 1357. године.

Саси се у ове две царске повеље чак и не помињу.

Како се мора рачунати с тим да је у време цара Душана било Саса у Србији⁸, па свакако и с могућношћу спора између Саса и Дубровчана, мора се претпоставити да су се под „Србима“ овде подразумевали и Саси.

Повеља кнеза Лазара издата Дубровчанима 9. јануара 1387. године има нешто измењену формулацију у односу на повељу Стефана Дечанског:

II. И ако се оучини коѣ пра мегоу Доубровчанин и Грѣбли, да се постави половина соудн доубровчкихъ, а половина Грѣбель, да се прѣдъ ними прѣ.

III. И да је порота Доубровчаниноу негова дружина Доубровчане, кон соу ондези, или кон се нагоу Доубровчане оу наближнемъ местоу.

IV. Ако ли оузъхоте обоон сведочкоу, кон се прѣ, да поставе половиноу Доубровчанъ а половиноу Грѣбель; а одъ онехъзи сведокъ да не вольнь повеки ниѣднь.

V. Ако ли оузимаѣ кон проу Саси зъ Доубровчани, такогерѣ да се соуде како и Грѣбле: половина Сасъ соудин а половина Доубровчанъ.

VI. И да не позива Грѣбинь Доубровчанина на соудъ никамо тькмо прѣдъ онези соудне. Такогерѣ и Сасинь да се прѣ прѣдъ онемизи соудинами. и да се не моуче прѣдъ господство ми ни прѣдъ кефалин.⁹

Ова формулација се прво понавља у повељи коју је Вук Бранковић издао једанаест дана после кнеза Лазара, а затим у повељама српских владара све до краја постојања српске средњовековне државе¹⁰ и то:

⁷ С. Новаковић (1912), 170.

⁸ Упор. М. Динић, 5.

⁹ С. Новаковић (1912), 200–201; Александар Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, Београд 2003, 49.

¹⁰ Овако касни помен Саса Динић објашњава на следећи начи: „Ако су сви рудари пред крај Средњег века код нас називани уопште „Сасима“ не би се могло тврдити да су они сви без разлике уживали посебан правни положај који поменути уговори Сасима дају још у XV столећу. Очигледно, ту се ради о једној ужој

- повељи деспота Стефана Лазаревића од 2. децембра 1405;¹¹
- повељи Гргура, Ђурђа, Маре и Лазара Бранковића од 29. децембра 1405;¹²
- повељама деспота Ђурђа Бранковића од 27. децембра 1428. и 17. септембра 1445.¹³

Из повеља се недвосмислено види само то да право на мешовити суд или пороту имају Дубровчани и то без обзира на то да ли се суде са Србима или са Сасима. Повеље не могу сведочити о таквом праву Саса у спору са Србима, јер се таква привилегија у њима не помиње.¹⁴ Наравно адресати су били Дубровчани, а не Саси, па би било разумљиво што се у повељама Дубровчанима не помињу саске

категорији људи која се још правно могла сматрати Сасима.“ М. Динић, 20. „Да се у последњем српско-дубровачком уговору налазе одредбе о Сасима по којима би могло изгледати да они још увек чине значајну групу становништва – могла су утицати три разлога: Прво, што је реч Сас током времена добила шире значење него што је првобитно имала. Друго, што су нека места задржала уређење које су добила са доласком Саса. Треће, најзад, што се уговор од 1445. године ослања на раније уговоре када су Саси стварно чинили засебну етничку и правну категорију становништва у Србији. И овде су се поновиле механички, као што често бива, раније одредбе, без обзира на то што оне нису више потпуно одговарале правом стању по нашим рударским местима (...)“ М. Динић, 21. Затим о одредбама о Сасима у каснијим повељама Дубровнику Динић каже: „У пракси одредбе о мешовитом суду између Дубровчана и Саса сводиле су се уствари на расправљање спорова у местима са наслеђеним саским уређењем, где су Дубровчани и пургари заједнички доносили пресуду. Ако би се узело да *curia purgarorum* односно *Sclauorum* у тим местима није овде у питању, онда не видимо на кога би се онај став о Сасима иначе могао примењивати. Морало би се претпоставити да су Саси још увек чинили једну компактну значајну посебну етничку групу која је мимо градских власти решавала своје спорове са Дубровчанима. Такве групе, као што смо видели, више није било, а нема ни трага у изворима о томе да су Дубровчани своје сукобе са становницима рударских места расправљали другде сем са локалним властима.“ М. Динић, 21.

¹¹ С. Новаковић (1912), 218–221.

¹² *Ibid.*, 221–225.

¹³ *Ibid.*, 231–236.

¹⁴ Супротно Б. Марковић, 30. Ауторка чак каже: „Специфичан положај Саса може се несумњиво утврдити према документима у којима се одређује судска надлежност за спорове Саса са Србима и Дубровчанима“, а затим као доказ наводи горе цитирани део повеље Стефана Дечанског (наводи је као повељу краља Милутина). Као што се из самог цитираног извора може утврдити, нити се у њему помиње регулисање спора између Срба и Саса, нити се то може „несумњиво утврдити“ на основу ове, али ни било које друге сачуване повеље српског владара издате Дубровнику. Донекле исто мишљење као и Б. Марковић заступа и С. Ђирковић: „Из владарских повеља од времена краља Милутина види се да су Саси у споровима са домаћим људима и са далматинским трговцима, пре свега Дубровчанима, имали посебан мешовити суд састављен од једнаког броја представника сваке стране.“ С. Ђирковић (1999), 649.

привилегије. Тим пре ове повеле не могу послужити као сведочанство о саским привилегијама.

3. ДУШАНОВ ЗАКОНИК

Душанов законик је неколико чланова посветио пороти. Тако се у њему одређује њен састав и број поротника:

151. Повелѣнїе царьско: ѿт сѣда напредѣ да кетъ порота и за много и за мало. За велико дѣло да соу •кд• поротѣци, а за поманї дльгъ да соу •вї• поротѣцѣ, а за мало дѣло •с• поротѣцѣ. И тизи поротѣци да несоу воїни никога оумирити, развѣ да ѿправе или пакы да ѿкриве. И да кетъ всака порота оу црѣквы и попу оу рнзах да их закльне. И оу поротѣ камо се векын кльноу и кога векын ѿправе, тїнзи да соу вѣровани.

152. Како кетъ былъ законъ оу дѣда царева, оу Свѣтаго краля, да соу велїимъ властеломъ велїи властеле поротѣци, а срѣднїимъ людѣмъ противоу нхъ дружина, а себрѣднїи мь нхъ дружина да соу поротѣци. И да нѣтъ оу поротѣ родима ни пизматара.

153. Иновѣрцѣмъ и трговцѣмъ поротѣци половина Срѣбелъ а половина нхъ дружинѣ, по Закону Свѣтаго краля.¹⁵

Последњи наведени члан (153) Душановог законика даје основа за закључак да су и Саси, као иноверци, имали право да у пороти имају половину својих сународника. Међутим, овај члан оставља места за додатна тумачења. Наиме, први услов да неко има права на паритетну пороту је да је он иноверац, а други да је трговац. Питање је да ли су ови услови постављени алтернативно или кумулативно.

Ако би се претпоставило да су услови постављени алтернативно¹⁶, тада би сваком иноверцу сваки припадник његове вероисповести могао да буде поротник. Тако би римокатолицима Дубровчанима поротници могли бити не само Дубровчани, већ и римокатолици Саси, грађани приморских комуна, плаћеници у српској војсци или други римокатолици који би се нашли на територији земље. То би довело до супротног решења у односу на оно које је било установљено повељом законодавца (цара Душана) издатом Дубровнику (да су поротници Дубровчана само Дубровчани). С друге стране, прихватањем алтернативног односа услова би дошло до тога да су трговцима било које вероисповести поротници могли бити трговци било које вероисповести. То би довело до тога да би дубровачким трговцима порот-

¹⁵ Ђ. Бубало, 107. Осим наведених, пороти је посвећен и члан 154 Душановог законика, али он неће бити цитиран због тога што није од значаја за тему рада.

¹⁶ Јиречек тврди да су се под овом формулацијом подразумевале „стране занатлије и трговци“. К. Јиречек, Ј. Радонић, 142. Међутим, није јасно како је дошао да закључка да се члан односи и на занатлије.

ници могли бити и српски трговци што би још више било насупрот дубровачких привилегија издатих од стране српских владара. Могло би се тврдити да алтернативно постављање ових услова не би било у складу са оним што је познато из других извора.

Уколико би се прихватило решење кумулације услова, онда би трговцима иноверцима поротници могли бити трговци иноверци¹⁷, али уз додатно ограничење: „по закону Светог краља“. То би значило да у Душанов законик улази управо она привилегија која се помиње у повељама које им је он издао. Како Саси јесу иноверци, али нису трговци, то се на њих ова одредба Душановог законика не би односила.

Додатни проблем се отвара јединим чланом Душановог законика у коме се помињу Саси. Он гласи:

123. О трговѣх: Што соу коудѣ посекали Саси горѣ до сѣгазѣн сѣвора, тоузѣн земљу да си имаю. Яко соу комоу властѣлноу безъ правды оузелн земљу, да се соудѣ сѣ нимѣ властѣле Закономѣ Светаго краља. Я отъ сѣда напредѣ Сасинѣ да нѣ сѣче; а што сече, оногазѣн да не тежи, ни людѣн да не саги, тѣкмо да стон поустѣ, да расте гора. Никто да не забрани Сасиноу горѣ; колико кетѣ тѣбѣ трѣгоу толкозѣн да сѣче.

Иако се на овом месту не каже да Саси имају право на половину пороте својих сународника, овај члан оставља места за таква тумачења.¹⁸ Наиме, како се овде помиње „Закон Светог краља“, на који се Душанов законик позива на месту на коме уређује састав пороте, може се извести закључак да се и овде цитирање односи на састав пороте.¹⁹ Осим тога, ако би се члан 153. тумачио у смислу да се свим иноверцима даје право на паритетну пороту, онда би се могао извести закључак да се овде Сасима гарантује право на половину пороте у споровима око земље.²⁰

¹⁷ Слично и С. Новаковић, *Законик Стефана Душана, цара српског, 1349 и 1354*, Београд 1898, 238; Н. Кршљанин, 400 фн. 1472; Александар Ђорђевић, „Старо српско право у судском поступку Душановог законика“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 43/2003, 334. У овој одредби Душановог законика се не помињу изричито Дубровчани, јер се она примењивала и на друге трговце римокатолике, као нпр. на Которане. З. Мирковић, 147; А. Соловјев (1980), 298.

¹⁸ Ове спорове је вероватно решавао или владалац лично, или суд на владаоцем двором или државни суд.

¹⁹ З. Мирковић, 176; С. Новаковић (1898), 220; А. Соловјев (1980), 277–278; К. Јиречек, Ј. Радонић, 126; А. Соловјев (1928), 209, фн. 2 (На овом месту Соловјев каже да се ради о „суђењу са повлашћеним иностранцима“, али не наводи да се ради о примени члана 153 Душановог законика.); С. Ђирковић, „Завршна разматрања: Рударство у привреди земље“, *Старо српско рударство*, Београд – Нови Сад 2002, 210; С. Шаркић (2014), 48.

²⁰ „За разлику од текста повеље, који Србима противставља само Латине, а тек повеље краља Милутина, која је засебно издвајала Дубровчане и Сасе, Зако-

Међутим, члан 123 дозвољава и неколико другачијих тумачења.

Прво, треба приметити да се „Закон Светог краља“ (Милутина) у Душановом законнику помиње на укупно три места: у члановима 123, 152 и 153. У члановима 152 и 153 се на овај „Закон“²¹ изричито упућује у материји састава пороте. У члану 123 се нигде не помиње састав пороте, чак ни сама порота. Могуће је да је „Закон Светог краља“ могао садржавати и друге норме, а не само оне о саставу пороте. На пример, могле су се поред процесних, наћи и материјалне норме, које би могле уређивати права странака у ситуацији коју помиње члан 123. Изостанак помена пороте само у члану 123 би могао бити додатни аргумент да се овде не упућује на норму о пороти.

Друго, „Закон Светог краља“ о пороти из чланова 152 и 153, не мора бити идентичан акт „Закону Светог краља“ из члана 123. Могуће је не само да је реч о нормама различите садржине или природе, већ и о два различита акта.

Треће, чак и да се у члану 123 ради о „Закону Светог краља“ о пороти, то не мора да значи да се ту упућује на норму из члана 153 (чији би се услови тумачили шире и алтернативно). Могуће је да се ради о упућивању на норму из члана 152. То би значило да члан 123 не жели да каже да би у случају спора између властелина православног Србина и римокатолика Саса, половина пороте морала бити сачињена од Срба, а половина од Саса, већ да би половина пороте морала бити оформљена од људи који по друштвеном статусу одговарају властелину, а друга половина од лица који деле друштвени статус Саса („*великимъ властеломъ велииъ властеле поротци, а срѣднимъ людемъ противу ихъ дружина, а северднимъ нихъ дружина да соу поротци.*“).²² Овако је члан 123 тумачио Јиречек.²³

Тако се може закључити да Душанов законик не пружа или никаквог или јако слабог основа за тезу да су Саси у споровима са Србима имали право на половину судија (или поротника).

ник говори сасвим апстрактно о „иноверцима“, што је за тадашње време сасвим прихватљив термин који је требало да значи странце са којима је Србија имала трговачких послова.“ Н. Кршљанин, 409 фн. 1508. Слично Ђ. Бубало, 208.

²¹ О различитим значењима речи „закон“ вид. С. Шаркић, „Закон“, *Лексикон српског средњег века* (ур. С. Ђирковић, Р. Михаљчић), Београд 1999, 205–206; С. Шаркић, *Закон у глагољским и ћирилским правним споменицима (од XII до XVIII века)*, Нови Сад 1994.

²² Новаковић овде види упућивање на одредбе Душановог законика о пороти, али не наводи да ли се ту ради о упућивању на члан 153 или на члан 152. С. Новаковић (1898), 220.

²³ К. Јиречек, Ј. Радонић, 127 фн. 49.

4. ЗАКОНИК О РУДНИЦИМА ДЕСПОТА СТЕФАНА

Законик о рудницима Деспота Стефана је вероватно најважнији извор сазнања о уређењу градова у унутрашњости српске средњо-вековне државе. Он садржи неколико чланова који су посвећени суђењу, а који би могли да послуже као извор од значаја за тему рада:

IV ѿ судѣ воеводѣ и кнезѣ

Воевода и кнезь да соу волни соудити що е вредно, а литрѣ а що е за вацине и за ине големе работе да иде кнезь с протопопом кон воеводѣ и с пургари и добри люди кон се находит оу мѣстѣ да соудѣ съборно:~

V Црѣковнѣи соудѣ:~

Шо е соудѣ црѣковнѣи протопопа да съзове поповѣ да соудѣ по законуу право за тон да не има нитко ниеднога посла:~

VI ѿ колѣским законѣ и рѣпнем

Шо соутѣ колѣски соудови за оуглевьѣ за рѣдѣ, за смѣлача за оупкапарѣ, и за чистилѣце за конухѣ за фѣровѣ за грѣнѣтѣ тѣ е соудѣ цариничѣски не има нитко за тон ни едѣнь погѣль и тко е колѣски работникѣ да не иде на соудѣ (20) ни да моу е прѣстаноути оу недѣлю како да се работа господска не ѡпрздани. А шо е рѣпни соудѣ да соудѣ цариници и оурбарари шо соу мале работѣ и дробни соудовы а шо е за дѣлове и за ине големе работѣ да идеу цариници и оурбарари да имѣ соудѣ съборно по законуу.²⁴

У овим члановима се огледа састав и надлежност појединих судова у Новом Брду. Колективни суд већа пургара²⁵ је преузет из саског обичајног права, али је модификован. Наиме у Новом Брду заједно са пургарима у судској колегији учествују и војвода и кнез, али и протопоп. На тај начин се подједнака заступљеност различитих вероисповести у судском већу нарушава. Наиме, пургари, војвода и кнез су могли бити како православци тако и римокатолици и у том погледу не постоји никаквог ограничења нити захтева за паритетом. С друге стране, православни протопоп Новог Брда је увек био не само члан, већ и великодостојник православне цркве. Као члан јерархије православне цркве, он је био члан већа које је судило и спорове између православних Срба и Саса римокатолика. То би могао бити доказ да паритета у саставу судских већа није било.²⁶

²⁴ Н. Радојчић, *Закон о рудницима деспота Стефана*, Београд 1962, 52.

²⁵ О томе ко су били пургари у српској науци је досад најисцрпније писао Динић. М. Динић, 14, 94.

²⁶ Нешто је другачија ситуација у Сребреници. Тамо пургари 1423. године суде заједно са војводом и кнезом, али без протопопа. М. Динић, 15. Међутим, како су обе парничне странке словенског имена (*Pribcus Cheganich, Dobroscus Dabisiui Latinice*), баш како и војвода (Милош) и кнез (Јакета Радулиновић), не може се

Законик о рудницима ни на једном месту не помиње пороту. Могуће је да је порота била већ довољно уређена Душановим закоником, па да та материја није захтевала додатно уређење или промену.

Законик о рудницима такође нигде не помиње ни термин „Сас“, иако су чак у уводу Законика поменути саска лична имена.²⁷ То би могло да значи да за законодавца Саси нису представљали категорију лица са посебним правним статусом, па тако ни категорију лица која има право на половину чланова колективног суда или пороте својих сународника у случају спора са Србином.

5. ОСТАЛИ ИЗВОРИ

Остали извори који би могли користи приликом разматрања питања права Саса на паритетни састав судова и пороте су документа сачувана у Дубровнику. Михаило Динић је у свом двотомном раду „За историју рударства у средњовековној Србији и Босни“, дао доста детаљан преглед ових докумената и на основу њих извео драгоцене закључке. Он одговара на питања ко су Саси, одакле су дошли, где су деловали, како, када и зашто су нестали са историјске сцене. За тему рада је од посебног значаја Динићев приказ уређења средњовековних градова у унутрашњости Србије.²⁸

Динић доста подробно разматра изворе о судским споровима у рударским местима средњовековне Србије. Притом, он нигде не наводи изворе који говоре о привилегијама Саса у случају њиховог спора са Србима. Штавише, он у својој двотомној монографији нигде не помиње нити такве спорове, нити, што је посебно важно, привилегију Саса на паритетни састав суда или пороте у случају спора са Србима. Разумљиво је што он то не чини, јер се његова истраживања базирају на дубровачким изворима, за које није ни очекивано да помињу суђења између Срба и Саса.

Десанка Ковачевић – Којић у својој монографији „Средњовековна Сребреница XIV-XV вијек“²⁹ истражује историју овог рударског средишта, између осталог и у време док је оно било у саставу Деспотовине. Иако Сребреницу изучава из много аспекта, па и из

тврдити да је неко од њих био Сас, па се ни ова пресуда не може узимати као релевантан извор у разматрању саских привилегија.

²⁷ Н. Радојчић, 37–38.

²⁸ М. Динић, 14–18.

²⁹ Десанка Ковачевић – Којић, *Средњовековна Сребреница XIV-XV вијек*, Београд 2010.

угла правног уређења града³⁰, Ковачевић – Којић такође не помиње саску привилегију на паритетну пороту или суд, баш као и Динић пре ње.³¹

6. ЗАКЉУЧАК

У сачуваним изворима српског средњег века се не нигде изричито не спомиње право Саса на паритетни састав пороте или суда у случају спора са Србима.

Повеље издате Дубровнику не разматрају могућност спора између Срба и Саса и не уређују га. То је и разумљиво с обзиром на то да су њихови адресати Дубровчани, а не Саси.

Душанов законик прописује паритетни састав пороте у случају спора између Србина и неког ко је „трговац и иноверац“. Под овом дефиницијом се нужно не подразумевају Саси. Члан 123 истог акта који предвиђа решавање спорова између Саса и властеле по „Закону Светога краља“, такође не може да послужи као неспорни доказ паритетног састава пороте у споровима Срба и Саса.

Законик о рудницима деспота Стефана, иако не спомиње Сасе уређује начин суђења у Новом Брду. Овај најзначајнији споменик српског средњовековног рударског права пре би се могао употребити као доказ да наведених привилегија није било, него за супротно тврђење.

С обзиром на стање у изворима, не може се поуздано закључити нити то да је поменутих привилегија било, нити да их није било. Једини поуздани закључак од значаја за науку би био тај да ни за једно од поменутих решења нема довољно доказа, те да се треба уздржати од „несумњивих“ ставова до открића нових извора.

³⁰ *Ibid.*, 123–129.

³¹ Тарановски такође не помиње овакву судску привилегију Саса, иако подробно изучава суђење у средњовековној Србији. Теодор Тарановски, *Историја српског права у немањинској држави* 3–4, Београд 1935, 129–221.

Dr. Andreja Katančević

Assistant Professor

University of Belgrade Faculty of Law

JUDICIAL PRIVILEGES OF SAXONS IN MIXED DISPUTES IN MEDIEVAL SERBIA

Summary

Based on the contemporary testimonies, wealth of the Serbian medieval kings was significantly increased by exploitation of number of precious metal mines that existed in their realm. Beginnings of the mine exploitation in medieval Serbia are related to the settlements of Saxon miners. Saxons were mining experts in medieval Europe who worked in distant mines far away from their homeland Saxony. They worked in this profitable mining business not only in Serbia, but also in Bohemia, Hungary (Transylvania and modern Slovakia) and Bosnia. The settlement of Saxons in Serbia occurred in time of the reign of King Stefan Uros I (1234–1276).

Although without preserved sources which could directly support this thesis, Serbian historiography advocates that certain privileges were granted to the Roman Catholic Saxons at the time of their migration in orthodox Serbia. It appears that these privileges included self-government, freedom of religion, and mining concessions. Also judicial privileges are often mentioned in historiography especially the right of Saxons to one half of the members of their ethnicity in judicial collegium and jury in the case of a dispute with member of another ethnic group.

This paper attempts to test the thesis related to composition of mixed courts and juries by applying historical method, and linguistic, systemic and historical interpretation of the sources such as King's Charters issued to Dubrovnik, Dusan's Code and Despot Stefan's Mining Code.

Key words: *Saxons. – Medieval Serbian law. – Jury. – Medieval judiciary. – Dusan's Code.*